

ТРАДИЦІЇ МОВНОГО ЕТИКЕТУ Й ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В СЛОВ'ЯНСЬКИХ КРАЇНАХ

Поняття міжмовної комунікації належить до числа комплексних теоретичних концептів, що вимагає звернення до аналізу дискурсів різних рівнів та напрямків, застосування принципу «різномірневої методології», комплексного й міждисциплінарного підходів. Це пов'язано з тим, що мовна комунікація є основним середовищем і джерелом людської поведінки в соціальній практиці. Цей напрямок сформувався, з одного боку, під впливом розв'язуваної проблеми про співвідношення мови і культури, а з іншого боку, його виникнення було зумовлено суто прагматичними передумовами – підходом до викладання іноземної мови як засобу спілкування, необхідністю вивчення мови в тісному зв'язку з культурою країни, у якій ця мова використовується. Вивчення культурного компонента слів є важливою умовою успішного оволодіння іноземною мовою, однак, у свою чергу, воно входить до більш широкого кола культурно-історичних значень відповідної соціальної дійсності, засвоєння якої – важлива умова використання мови як засобу спілкування.

Незважаючи на тривалу історію вивчення етикетних формул, вони повсякчас привертають увагу мовознавців. Така зацікавленість є цілком виправданою: неоднозначність кваліфікацій конструкцій мовленнєвого етикету зумовлює потребу комплексного їх аналізу, виявлення граматичних і семантичних особливостей етикетних формул, їхньої синтаксичної членованості/нечленованості, повноти й неповноти, еліпсації. Спираючись на погляди В. Виноградова, О. Шахматова, П. Дудика, К. Городенської, А. Загнітка, Л. Мацько, М. Плющ, пропонуємо власне бачення синтаксичної природи етикетних конструкцій.

Метою цієї роботи є аналіз формально-граматичних і функціонально-семантичних особливостей перформативних висловлень. Джерельна база праці репрезентує функціонування етикетних висловів у різних стилях польської, української, білоруської, російської мов: художній літературі, епістолярії й усному розмовному мовленні.

Мова – це феномен, який лежить на поверхні буття людини в культурі, викликає неабияку зацікавленість взаємодією мови та культури. Ситуація мовлення є досить суттєвим чинником, що визначає тональність бесіди та впливає на вибір конкретних засобів вираження ввічливості. Так, українська, білоруська та російська мови рясніють кальками з польської, починаючи з

форм суспільного етикету, таких, як звертання й привітання, й аж до технічних понять. Наприклад, щодо звертань, поширені такі формули, як пане-добродію (польське *panie dobrodzieju*) і таке титулування правника, як пане меценате (польське *panie mecenasie*). Воно і в польській, і в українській, і в чеській мовах почало функціонувати приблизно одночасно з XV ст. спочатку в ролі звертання до високих осіб, а пізніше семантично нейтральне звертання до простих людей як вияв поваги. Одиниці пан, пані, панна, панове, добродій, добродійка як ввічливі форми називання осіб в українській та польській мовах уживаються самостійно або в поєднанні з іменем, прізвищем, назвою особи за фахом чи родом занять: а) пан/пані + назва особи за фахом чи родом занять: Це якийсь символічний трагізм історії! — казав пан професор...; б) пан/пані/панна + ім'я: Тим часом пан Макс таки серйозно перейнявся ролею Шерлока Голмса, принаймні так воно назверх здавалося...; в) пан/пані + прізвище: Дорога пані Павлова в між часі покинула прасування, бо моя сорочка і так згоріла...; г) пан/пані + ім'я + прізвище: Віщим сном вона зараз поділилась з пані Євдокією Перепелицею; г) пан/пані + назва особи за фахом чи родом занять + прізвище: Якраз і на цю тему почав снувати блискучі історіософічні комбінації пан професор Мурський. В історичному плані варто нагадати, що до другої половини XX ст. в польській мові використовувалися форми *pani* до одруженої жінки та *panno* — до неодруженої. Проте на сьогодні помітна інша закономірність: *pani* до старшої жінки (*pani gospodyni* / пані господине («*Pasterz tysiąca zajęcy*»)) та *panno* — до молодшої.

В аналізованих текстах наявні також ускладнені форми звертання: панове-студенти, пані добродійко, отче, професоре. У білоруській мові використовують синонімічне звертання *спадар/спадарыня*. Воно існує з часів Великого Литовського Князівства і походить від слова *гаспадар*. У сфері ділових контактів вживається з прізвищем або ім'ям: *спадар Новікаў*, *спадарыня Вольская*, *спадарыня Алена*. У російській мові ці звертання не прижилися. Якщо й використовуються, то виключно як засіб іронії, напр.: Скажите, сударыня, вы верите в предчувствия?

Отже, серед етикетних форм-звертань можна виокремити: 1) назви спорідненості та свояцтва, ужиті в прямому й переносному значенні; 2) назви осіб за фахом, родом діяльності, посадою; 3) назви осіб за їхніми стосунками з іншими особами; 4) усталені в суспільстві номінації, що функціонують як етикетні; 5) кваліфікативні назви осіб, персоніфіковані найменування, що дають якісну й оцінну характеристику адресатові, виражають емоційне ставлення до нього з боку автора послання. Досліджений матеріал дає змогу стверджувати, що шанобливо-ввічливі звертання є стійкою традицією слов'янської лінгвокультури, їм притаманний національно специфічний колорит. Історія формул звертання, їх класифікація, семантика, особливості

функціонування та її відображення в системі мови потребують подальшого вивчення.